

KÜLTÜREL DEĞİŞİMDE MODERNLEŞME VE ÇAĞDAŞLAŞMA

YUVALI, Abdullah
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Tarihî süreçte insanı ilgilendiren, soyut ve somut her şey kültür terimi ile açıklanabilir. Bu nedenle kültür tıpkı canlılar gibi doğar, gelişme zeminine bağlı olarak, hızlı veya ağır ama mutlaka gelişir, gelişirken değişir veya ölür, yerini başka bir kültür alır.

Kültürlerdeki yaşama, değişim olayında iki kavram üzerinde durmak istiyoruz. Zira bu iki kavram, birbirine yakın hatta çoğu zaman biri diğersinin yerine kullanılmış, kullanılmakta olan “Modernleşme ve Çağdaşlaşma” olayını ele almak istiyoruz. Çağdaşlaşma olayı Rönesans ile ilgili olup, batı dünyasındaki antik çağın bilim, sanat ve düşüncesinin XV. yüzyıl insanın ihtiyacına cevap verecek biçimde, XV. yüzyıl bilgi ve teknolojisi ile dizayn edilip yaşanır konuma getirilmesidir. Batı dünyasındaki kültürel değişme ve gelişme, Rönesans ve dolayısıyla çağdaşlaşma temeli üzerinde cereyan etmiştir. Modernleşme ise, çağdaş konuma gelebilen kültürel unsur ve değerlerin bir başka topluma “Modernleşme” olarak yansımış ve yansıtılmaktadır.

Tebliğimizde “Modernleşme” ve “Çağdaşlaşma” kavramlarını tarihî süreç içerisinde ele almak suretiyle zaman zaman kültür hayatımızdaki kavram kargaşasına açıklık getirmek ve özellikle de Büyük Atatürk’ün “Çağdaş Medeniyet” sözünden hareketle konuyu incelemek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Kültür, değişme gelişme, modernleşme, çağdaşlaşma.

Günlük hayatımızda sıkça kullanmış olduğumuz “çağdaşlaşma” ve “modernleşme” kelimeleri bilim ve kültür hayatımızı yakından ilgilendirmektedir. Farklı meslek grupları ve yaşlardaki insanlarla yapmış olduğumuz görüşmelerde söz konusu terimlerin gerçek manalarından farklı yerlerde kullanılmakta olduğunu gördük.

Toplumların, kendi değerlerini, kurumlarını geliştirmek ve hayata kazandırmak yerine kendisine sunulan değerleri benimseme, kabullenme ve yaşama eğilimi vardır. Burada bireyler hızlı hareket ve değişim içerisinde birbirlerine benzeme yarışı içerisinde sürüklenmiştir. Modernleşme sürecinde nereden, ne zaman ve nasıl geldiği belli olmayan değerler bir rüzgâr hızıyla toplumları ve dolayısıyla bireyleri sürüklemektedir. Bu rüzgârın yönü, kaynağı

ve şiddeti sürekli değişebilmektedir. Modernleşmede, toplumların kendi entelektüelini yetiştirememesinin yanı sıra, kendi değerlerini koruma eğilimi ile değişimden yana oluşu arasında açık veya gizli bir mücadele söz konusudur. Bu durumda, toplumun kültürel değerlerini koruma ve yaşatma konusundaki ısrarcı tutumu muhafazakârlık sözü ile ifade edilir olmuştur. Ancak iletişim araçlarındaki değişime paralel olarak toplumlar ve insanlar arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı bir dönemde koruma yani muhafazakârlık zaman zaman tutuculuğa ve hatta bağnazlığa dönüşmektedir. Zira değerlerini, çağın değişimlerine ve gelişmelerine karşı muhafaza etme direnci tutuculuğa dönüşmektedir.

Çağdaşlaşmanın Tarihi Boyutu

Tarih boyunca insanı ilgilendiren hemen her şey maddi olsun manevi olsun kültür terimi ile izah edilmiştir. Şu hâlde insanlık tarihi ile varolan ve bugünde devam eden kültür bir canlı varlık gibi doğar, büyür, gelişme zemini bulursa hızla veya ağır ağır ama mutlaka gelişir, gelişirken değişir hatta zemin ve zamana göre ölür, onun yerine de bir başkası gelir. Bu tanımla kültürün canlı olduğunu ifade etmek istiyoruz. Kültür ve toplum hayatındaki değişme olayı, kendi içerisinde yani çağdaşlaşma veya başat toplumların çağdaş konuma ulaştırmış olduğu değerleri modernleşme adı altında benimseme şeklinde olabilir. Bize göre kültürde değişme ve gelişmenin çağdaşlaşma biçiminde olması toplumların yaşamasını ne ölçüde olumlu etkiliyorsa, modernleşmede o ölçüde olumsuz etkilemiştir. Günümüzden geriye doğru gidecek olursak müze ve arşivlerdeki ölü kültürler, yaşama gücünü kaybetmiş yani çağdaşlaşmamış modernleşme sürecinde kendi değerlerini yaşatamadıkları için tarihteki ölü kültürler mezarlığına terk edilmişlerdir. Kültürü yaşama şansını kaybetmiş toplumlar da ölü milletler mezarlığında yerlerini almışlardır.

Konuyu tarihi süreç içerisinde ele alacak olursak, Batı dünyasında kilisenin taassubu altında insanı ilgilendiren hemen her konunun kilisenin iznine bağlı olarak yaşandığı dönem yaklaşık XV. yüzyılına kadar devam etmiştir. Antik çağdan Rönesans hareketine uzanan zaman çizgisinde batıda akıl yerine dinî kurallar hâkim olmuştur. Aynı yüzyıllar içerisinde yani XVI. yüzyılına gelinceye kadar Türk-İslâm âleminde ise akıl, din ve bilim uyum hâlinde olmuştur. Batı Rönesans ve reform hareketlerini gerçekleştirirken, Türk-İslâm dünyası; akıl, bilim ve düşünceyi ihmal etmiş, dinî kuralların çözüm için anahtar olması yönünde değişime uğramıştır. Oysaki Batı'da Reform ve Rönesans hareketinin öncüleri kendi dünyalarına, Türk-İslâm dünyasının o yüzyıldaki modeli olarak gördükleri Osmanlı'yı örnek göstermişlerdir. Nitekim Reform hareketinin öncüsü Martin Luther'in "Ey Almanlar, bırakınız Türkler Almanya'yı istila etsinler. Hakkın, adaletin ne olduğunu Türkler size öğretecektir." Aynı şekilde Rönesans hareketinin öncülerinden İtalyan T. Campanella'nın **Güneş Ülkesi** adlı eserinde "Ben bir güneş ülkesinin hasretini çekiyorum. Bu ülkede gece olmasın ve insanlar karanlık mefhumunu orada tanımasın. Güneş Ülke'yi yeryüzünde bulmak mümkün mü? Fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine, lisan hürriyetine ilişmeyen Türklerin varlığı hiç olmasa

yarın, bana böyle bir ülkenin olacağını zannettiriyor. Mademki düşünceyi zindana koymayan, hakikat sevgisini zincire vurmeyen bir millet, O cesur ve adil Türkler var...” sözleri anılan yüzyılda Batı ve Türk-İslâm âleminin insana ve insanı insan yapan değerlere bakışını açıkça göstermektedir. Ancak XXI. yüzyılda aynı özlemin batı dünyasının hayata geçirmiş olduğu insanî değerlerde mevcut olduğu da bir gerçektir.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıldan sonra hemen her konuda “değişme” yerine mevcudu “muhafaza” etme duygusuna kapılmıştır. Bir yönüyle Osmanlı kültür klasiszmini yapmış, kalıplaşmış ve kaideleşmiştir. Oysaki Osmanlı Devleti, mevcut değerleri muhafaza dönemine girdiğinde batı dünyası Rönesans ve reformu başlatmıştır.

Çağdaşlaşma hadisesi insanlık tarihi ile eş zamanlıdır. Zira toplumlar çağdaşlaşmasaydı yaşadıkları dönemde sabit kalırlar veya bir başka toplumun fikrî-fiili baskısıyla yeni bir döneme geçebilirlerdi. İşte bu geçiş hadisesi, başka toplumların geliştirmiş olduğu değer, teknik ve hayat tarzını aynen kabul ederek modernleşme veyahut da kendi kültürel değerlerini ve kurumlarını çağın ihtiyacına cevap verecek bir biçimde, bilim ve teknolojiyi kullanmak suretiyle, geliştirmeleri hâlinde mümkün olmaktadır. Tarih boyunca bir toplumun çağdaşlaştırdığı değerler diğer toplumlar için modernlik olmuştur. Modernliğe bağımlı olan toplumlar önce kültürel, sonra ekonomik ve daha sonra da siyasi manada sömürge olmaktan kurtulamazlar.

Batı dünyasındaki Rönesans, bir çağdaşlaşma hadisesidir. Çünkü, Batı toplumunun antik çağındaki bilgi, düşünce ve sanatının XVI. yüzyılın insanının ihtiyacına cevap verecek şekilde yeniden dizayn edilerek hizmete sunulmasıdır. Çağdaşlaşmanın temel şartlarından birisi de birey olabilmektir. Batı dünyasındaki çağdaşlaşma, uzun bir tekâmülden sonra tebaanın ihtiyacına cevap bulma şeklinde gelişirken, Osmanlı toplumunda mevcut değerler ihtiyaca cevap veremediği için batı toplumunun çağdaş değer ve kurumları tebaanın adına tepeden, yönetimden, modernlik hâlinde Tanzimat, Islahat ve yenilikler adı altında uygulanmaya konmuştur. Modernlik sürecinde Osmanlı ve diğer Türk-İslâm toplumları entelektüellerini yetiştirememenin sıkıntısından kurtulamamıştır. Daha başka bir ifade ile Türk-İslâm dünyasında çağdaşlaşma yerine modernleşme telkin edilmiştir. Bu yüzden kendi değerlerini, kurumlarını geliştirme, hayata geçirme yerine reform, ıslahat adı altında kendisine sunulanları yani başka toplumların çağdaşlaştırmış olduğu değerleri benimseme ve hayat tarzı Hâline getirme yönünde adımlar atılmış ve bu tür değişimlerin başına modern sözü eklenmiştir.

Batı dünyasındaki Rönesans, Reform ve Aydınlanma Dönemi'nin sonundaki uluslaşma ulus devlet çağdaşlaşması olarak tanımlanabilir. Batı dünyasının sahip olduğu ortak değerler çağdaşlaşmanın ürünü olarak gelişme ve değişmesini sürdürürken çağımızdaki değişme ve gelişmelerin dışında kalmış

olan toplumlarda ise değerler ve kurumlar modern, modernlik ve modernleşme ile tanımlanmıştır.

Konuyu günlük hayatımıza indirgeyecek olursak; müzik, giyim-kuşam, yeme-içme, eğitim, mimari hayatımızı ilgilendiren hemen her konuda çağdaşlaşma ve modernleşme bir kavram kargaşası hâlinde tanımlanmaktadır. Oysaki kendi kültürel değerlerini çağdaşlaştıramayan toplumlar modernlik adı altında başka toplumların değer hükümlerini hayata geçirirler. Tarihte kendi değerlerini çağın ihtiyacına cevap verecek şekilde geliştirerek toplumun hizmetine sunamamış olan milletler ölü milletler mezarlığına yani müze, arşiv ve kütüphanelerdeki yerlerini almışlardır. Konuyu biraz daha açacak olursak, kendi musikini çağın ihtiyacına cevap verecek biçimde geliştiremeyen yani çağdaşlaştıramayan toplumların gençleri başka toplumların müziklerini benimser, zaman içerisinde kendi musikiniz gelişme ve değişimdeki yerini alamayınca müzelik olur.

Şehirlerimizdeki yapılanmada, çağdaşlaşmanın yerini modernleşme aldığı için modernlik adına şehirlerimiz beton yığınlarına dönüştürülmüştür. Yapılan modern binaların hangi unsurunda kültürümüz temsil edilmektedir? Şu hâlde modernlik adına maddi kültürümüz ulusal değerlerimizden uzaklaştırılmaktadır. Süleymaniye’yi Selimiye’yi yaratan bir milletin çocukları, günümüzde modernleşme uğruna Türk şehirlerini çirkinleştiren beton yığınlarına karşı çıkmalı, aynı teknik ve malzeme ile çağının en güzel mimari eserlerini ortaya koyabilmelidir. Aksi takdirde uzak değil 50 yıl sonra Anadolu şehirlerindeki fizikî yapılanlar hangi unsur ve yönleri ile bizim şehirlerimiz olduğunu nesillerimize nasıl anlatabiliriz? Büyük Atatürk’ün döneminde Anadolu’da inşa edilmiş olan “Neoklasizm” olarak adlandırdığımız Cumhuriyet döneminde çağdaş Türk mimarisini temsil eden eserler takibeden dönemlerde modernlik uğruna terkedilmiştir. Öyleki fizikî yapılanmaya paralel olarak iş yerlerimizin, üretmiş olduğumuz sanayi ürünlerinin adları modernlik uğruna bizim toplumumuzun kültürünü yansıtmamaktadır. Bu modern olma uğruna kültürel kirlenmedir.

Atatürk döneminde Başlatılmış olan Uluslaşma (Milletleşme) bir çağdaşlaşma hareketidir. Ancak daha sonraki devirlerde dünyamızı etkisi altına almış olan birtakım izmler (Hümanizm, Sosyalizm, Faşizm, Kominizm, Globalizm vb.) uluslaşma sürecini olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü Batı dünyasında Uluslaşma Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı’nın eseri olup, onun mimarları da söz konusu devirlerin fikir bilim ve sanat adamları olmuştur. Ancak Atatürk sonrası Türkiye ‘de bilim, sanat ve fikir adamlarının birtakım “izmlere” kapılıp dünyaya izmlerin penceresinden bakmaları uluslaşma yani çağdaşlaşma sürecini olumsuz yönde etkilemiştir.

Atatürk, Cumhuriyet’in 10.yılı konuşmasında “Millî kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkaracağız.” veciz sözleri modernleşmeyi değil çağdaşlaşmayı hedef olarak göstermiştir. Kültürel alanda tarihî köklerimizden

beslenerek uluslaşmamız, çağdaşlaşarak dünyaya açılma ve geleceğe güvenle bakma yoludur. Konunun uzmanlarından merhum Mümtaz Turhan çağdaşlaşma ile ilgili olarak “Kültür olarak batı kültürünü benimsememiz imkânsızdır. Fakat batı medeniyetinin esas unsurlarını benimsememiz mümkündür.” ifadesini kullanmıştır.

Eğitimde modernlik uğruna atılmış olan adımlar, nesillerimize verilmiş olan eğitim, ülke ve içerisinde yaşadığımız dünyanın gerçeklerini kavramaya, çözümler üretmeye ve geleceğe taşımaya yetmemektedir. **1739 sayılı Türk Millî Eğitim Kanunu**'nun 2. maddesi “Türk milletinin bütün fertlerini Türk milletinin kültürel değerlerini benimseyen koruyan ve geliştiren yurttaşlar olarak yetiştirmektedir.” demektedir. Yıllardan beri bu kanun sözle ifade edilmiş, ağırlıklı olarak yabancı uzmanlara itibar eden programlar hazırlanmak suretiyle çağdaşlaşma yerine sunulan sözde modern uygulamalara itibar edilmiş ve edilmektedir. Eğitimde sadece okumayı sökmeye değil, okuma, yazma, güzel yazma ve okuma sevgisi aşılmalıdır. Ayrıca, bilginin yanı sıra, çocuklarımıza sanat ve spor ağırlıklı olarak yeteneklerini geliştirebilmeleri konusunda ön ayak olunmalıdır. Bu süreç içerisinde okuma sevgisi ve alışkanlığının kazandırılması, yeteneğinin keşfi ve özellikle **1739 sayılı Türk Millî Eğitim Temel Kanunu**'nun ruhuna uygun çağdaş manada bir eğitim verilmesinin sadece özlemimizi çekmiyoruz, ülkemizi çağın ötesine taşıyacağına inandığımız gençlerimizin yaşamakta olduğu karamsar tablonun içerisinde çıkarılması gereğine de inanıyoruz.

Büyük Atatürk'ün “Muassır milletler seviyesinin üzerine çıkma”, millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un “asrın icabı” olarak tanımlamış oldukları düşünce, asla ve asla modernleşme olmayıp çağdaşlaşmadır. Çağdaşlaşma hareketini de Türk milletinin kültürel değerlerinin, kurumlarının çağın ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde ve çağımızdaki bilgi ve teknolojiye yararlanılarak yeniden dizayn edilmesi yani ihtiyaca cevap verecek konuma getirilerek hizmete sunulması olarak tanımlıyoruz. İçerisinde yaşadığımız yüzyılda, toplumların çağdaşlaşma ile ulusal değerlerini ve buna bağlı olarak varlıklarını koruyabilecekleri ve geleceğe taşıyabilecekleri tarihî bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, 1972.

Güngör, Erol, **Kültür Değişmesi**, İstanbul 1989.

Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, 5. Baskı, İstanbul 1988.

Kaplan, Mehmet, “Kültür ve Kültürü Meydana Getiren Unsurlar”, **Türk Kültürü ve Medeniyeti**, C. I, 1976.

Ögel, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul 1988, s. 32-438.

Tural, Sadık Kemal, **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ankara 1988.

Turhan, Mümtaz, **Kültür Değişmeleri**, İstanbul 1972.

Türkdoğan, Orhan, **Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme**, İstanbul 1996.

Yuvalı, Abdulkadir, “Tarih Araştırmalarında Folklor ve Etnografyanın Yeri”, **Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri 1991, s. 117-122.